

Inhoudelijke achtergrond notitie FNV (staand) beleid Klimaat en Energie

21-06-2018 Els Bos

I Bronnen van FNV-visie en standpunten tot nu toe

Er is de afgelopen jaren op verschillende manieren en thema's al veel visie ontwikkeld en vastgesteld in:

- grondslag en congresresoluties
- in het kader van internationale vakbondscampagne en lobby rond klimaatonderhandelingen
- in statements, scenariostudies, FNV-projecten, in reacties op kabinetsbeleid e.d.
- in SER-adviezen
- in het kader van het mede door de FNV ondertekende Nationale Energieakkoord voor duurzame groei 2013

In de statuten uit 2017 staat de grondslag van de FNV verwoord. In artikel 4.2. j/k/l formuleert de FNV haar taak om o.a. te bevorderen: *... 'een maatschappelijk verantwoorde en zinvolle productie van en voorziening met goederen en diensten... een verantwoorde omgang met natuurlijke hulpbronnen en de natuurlijke omgeving in het besef van hun kwetsbaarheid en eindigheid... het recht van eenieder op een geestelijk en lichamelijk gezond woon-en leefklimaat. ...'* Dit wordt in de vierjaarlijkse Congresresoluties vertaald naar de actuele context van het FNV-beleid en uitgewerkt in meerjaren- en jaarplannen. Vaststelling van beleid vindt uiteindelijk plaats in het Ledenparlement.

In de missie voor het Verenigingsplan 2014-2017 is vastgelegd dat "wij opkomen voor de leden die werken, willen werken of gewerkt hebben en maken we ons sterk voor een rechtvaardige en solidaire verdeling van werk, welvaart, welzijn en macht. We staan voor een duurzaam beheer van de aarde, en voor een sociaal-rechtvaardige oplossing voor de gevolgen van het mondiale milieubeleid op arbeid.

Veel inhoudelijke standpunten van de FNV m.b.t. milieu/duurzaamheid/klimaat/energie zijn ontwikkeld in het kader van SER-advisering over duurzame economie en energiebeleid en duurzame groei (2006 resp. 2010), de biobased economie (2010), de circulaire economie (2016) en het recente SER advies over Werkgelegenheid en Energietransitie (april 2018). En bijvoorbeeld in het ook door de FNV ondertekende Energieakkoord voor duurzame economische groei in 2013. Daarnaast wordt de FNV-visie m.b.t. energie en klimaat gevormd en medebepaald door het gedachtengoed en de standpunten die door de internationale en Europese vakbeweging en beroepsfederaties worden ontwikkeld. Ook heeft de FNV in specifieke projecten en statements opvattingen uitgewerkt.

II Een korte schets van 15 jaar visieontwikkeling binnen de FNV m.b.t. duurzaamheid, klimaat en energie

In de jaren 1990-2005 houdt de FNV zich vooral bezig met actuele thema's als bedrijfsinterne milieuzorg (daar waar milieu en arbeidsomstandigheden elkaar raken), SER-adviestrajecten m.b.t. ruimtelijke ordening, milieu als kans, Emissiehandel en duurzame ontwikkeling. Europees beleid op het terrein van milieu is nog nauwelijks van betekenis voor het nationale niveau en staat op een laag

pitje. Tot de reorganisatie van de FNV Vakcentrale in 2004 bestaat in de FNV Vakcentrale de functie van milieueconoom. In 2004 is besloten (mede om bezuinigingsredenen) om geen specifiek milieu economische kennis meer in huis te halen en heeft de FNV zich beperkt tot SER-advisering. Via strategische samenwerking met externe partijen (met name natuur en milieuorganisaties en ontwikkelingsorganisaties) is waar nodig meer inhoudelijke kennis opgehaald en gedeeld in diverse vaste zgn. 'groene' SER-commissies. M.b.t. duurzaamheid, milieu e.d. nemen in deze commissies ook vertegenwoordigers van natuur en milieuorganisaties deel aan het overleg.

Vanaf 2005 wordt de noodzaak om te werken aan verduurzaming van onze economie en energiehuishouding steeds duidelijker en is via diverse SER-adviezen de basis gelegd voor nadere ontwikkeling van FNV-zienswijze en opvattingen. In 2006 werd het SER-advies Naar een kansrijk en duurzaam energiebeleid gepresenteerd waarin voor het eerst de hoofdlijnen voor een structureel middellange termijn worden geschetst. In 2008 volgt een uitvoerig adviestraject m.b.t. kernenergie: een destijds zeer actueel, maar ook controversieel onderwerp.

De FNV werkt ook buiten de SER om aan het ontwikkelen van eigen lange termijnvisie. In de scenariostudie Green4Sure uitgevoerd in 2007 door CE Delft in opdracht van 6 organisaties waaronder FNV-vakcentrale en ABVAKABO is onderzocht of maar vooral hoe het mogelijk is om in 2030 in Nederland de CO2 uitstoot met 50% te verminderen. De kern van Green4Sure is een slim pakket aan instrumenten waarmee overheid, bedrijven en individuele burgers bewogen kunnen worden tot zuinige en schone keuzes in hun dagelijkse praktijk. Randvoorwaarden waren o.a. een pakket zonder kernenergie, kolencentrales alleen met CCS, geen onoverkomelijke inkomenseffecten, behoud van werkgelegenheid, vervuiler betaalt, Europees perspectief, snelle transitie, beperkte inzet reductie buiten Europa. Dit was voor de FNV het eerste project om te komen tot een lange termijnvisie voor het energiebeleid.

Op Europees terrein ontwikkelen Europese vakbonden ook projecten en wisselen ervaringen uit hoe vanuit werknemersperspectief aandacht aan een 'groene werkplek' kan worden gegeven. Hierdoor geïnspireerd ontwikkelt FNV Vakcentrale, Industriebond en Abvakabo i.s.m. een extern adviesbureau KLB en met benutting van de toenmalige subsidieregeling voor duurzame ontwikkeling (SMOM) het FNV-project Duurzaam aan het Werk. In dit project is samen met kader/ondernemingsraadsleden van een tiental bedrijven gewerkt aan voorbeelden, tools en ondersteuning voor werknemers die een rol willen spelen in de verduurzaming van de werkplek. Het gaat dan vooral om vragen rond energiebesparing, verantwoord grondstoffenverbruik, maatschappelijk verantwoord ondernemen en thuiswerkregelingen. Actuele thema's in die periode. De resultaten zijn verwerkt in een digitaal Inspiratieboek. Vanuit de Europese vakbeweging wordt o.a. een handleiding Groene Arbeidsplaatsen voor vakbondsafgevaardigden gepresenteerd.

In de jaren daarna volgen adviezen over innovatiebeleid voor een energietransitie: het SER-advies Meer chemie tussen groen en groei, over het bevorderen van een biobased economy (2010/2011). In 2013 wordt na een jaar van onderhandelingen het Energieakkoord voor duurzame groei 2013-2020 afgesloten tussen 45 partijen, waaronder de FNV. Internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen wordt een issue en in SER verband verder uitgewerkt.

Na jaren van onderhandelingen en strijd wordt in 2015 eindelijk het internationaal klimaatakkoord van Parijs afgesloten met de opdracht aan de lidstaten om voor 1-1-2019 te komen met het eigen Nationaal Plan (de zgn. INDC of in het Nederlands: INEK). De internationale vakbeweging, waaronder

ook de Europese vakbeweging en Beroepsfederaties, voeren gezamenlijk jarenlang lobby rond de onderhandelingen met de inzet om te komen tot een sociaal rechtvaardige transitie en goede banen (Just Transition and Decent Work). Dit wordt verwoord in de preambule van het Parijse klimaatakkoord (*'taking into account the imperatives of a just transition of the workforce and the creation of Decent Work and quality jobs in accordance with nationally defined development priorities'*) en door de Internationale Labour Organisation (ILO) vertaald in zgn. Guide Lines. Klimaatverandering wordt een van de hoofdprioriteiten in het meerjarenbeleidsprogramma van de Internationale Vakbeweging (ITUC). In het ITUC-Committee on Workers Capital waar de FNV een secretariaatspositie bekleed, wordt het ontwikkelen van vakbondsbeleid m.b.t. verantwoord beleggen van o.a. pensioenfondsen besproken. Naast aandacht voor de mensenrechten komt ook het beleggen in duurzame projecten daar stilaan op de agenda.

Europa speelt vanaf 2010 een steeds belangrijker rol en coördineert de inzet van Europese lidstaten richting de internationale klimaatonderhandelingen. Europa voert ook eigen beleid in de vorm van richtlijnen rond Eco-design, de ETS, het pakket Energie Unie, de Circulaire Economie. De Europese vakbeweging (ETUC) volgt de ontwikkeling van het Europese beleid en geeft commentaar en voert de vakbondslobby op Europees niveau. Zo maakt de ETUC zich sterk voor een Transitiefonds om in gebieden die te maken krijgen met de omschakeling van fossiele brandstoffen naar andere hernieuwbare bronnen (m.n. mijnbouwregio's) te komen tot sociaal verantwoorde opvang van de gevolgen voor werkenden en hun gemeenschappen. (De Europese Commissie heeft recent een eerste voorzichtige stap in deze richting aangekondigd). Het incorporeren van het concept van Just Transition and Decent Work in de nationale plannen van de lidstaten is een actuele prioriteit. De FNV volgt via de ETUC-werkgroep sustainability, via de beroepsfederaties en deelname in het ETUC bestuur het Europese Energie en klimaatbeleid

De FNV heeft deelgenomen aan een aantal grote maatschappelijke evenementen en samenwerkingsverbanden om aandacht te vragen voor de klimaatverandering vooral in en rond de internationale klimaatonderhandelingen.

Vanaf 2015 vormen een aantal actieve (kader)leden van de FNV een netwerk en richten de klimaatwerkgroep op. Er is inmiddels een digitaal netwerk van 400 belangstellenden die via een nieuwsbrief op de hoogte worden gehouden van ontwikkelingen en FNV activiteiten m.b.t. klimaat en energie. Een coördinatiegroep met leden uit diverse sectoren organiseert jaarlijks een themabijeenkomst, onderhoudt en stimuleert contacten met andere organisaties ter versterking van de sociale beweging. Ook neemt ze op verzoek deel aan FNV interne werkgroepen en geeft desgevraagd advies rond actuele beleidsdossiers. Een belangrijke prioriteit is om binnen de FNV-sectoren de discussie over klimaat- en energiebeleid en wat dit voor ons betekent op de agenda te zetten. Voorjaar 2017 is samen met Milieudefensie, Woonbond en Taks Justice een manifest Eerlijk Omschakelen gepresenteerd met een oproep naar de toenmalige onderhandelaars (kabinetsformatie Rutte 3)

In 2016 volgt een SER-advies over het werken aan een Circulaire Economie: geen tijd te verliezen met daarin het belang van het versnellen van een Circulaire Economie en het aandacht geven aan een sociale agenda en het betrekken van werknemers bij veranderingsprocessen. Begin 2017 tekent ook de FNV voor de 1^e fase van het zgn. grondstoffenakkoord: het ontwikkelen van transitiepaden voor een 5-tal domeinen met daarin o.a. de opdracht om te komen tot een uitwerking van een sociale

agenda. Januari 2018 worden een 5 tal brede transitieagenda's gepresenteerd, maar met een magere sociale agenda. De FNV zal daarom niet als partner meedoen in de volgende fase van uitvoering, maar op niveau van de sector en op basis van de afzonderlijk te beoordelen projecten of activiteiten al dan niet haar verdere medewerking verlenen.

In de aanloop naar het congres mei 2017 is in 2016 een visietraject uitgevoerd waarbij over een aantal actuele en voor de toekomst betekenisvolle trends en ontwikkelingen is gediscussieerd met leden. Klimaatverandering was een van de thema's met als opbrengst een inhoudelijk actualiteitencollege, een factsheet, enquêteresultaten en de uitkomsten van een 6-tal regionale discussiebijeenkomsten. Geconstateerd wordt dat klimaatverandering een onderwerp van groeiend belang is, waar de vakbeweging mee te maken krijgt. Maar het is ook nog een nieuw thema in ontwikkeling en het is nog zoeken voor de FNV hoe hieraan vorm te geven. Vooral de belangen van de toekomstige generatie is reden voor FNV-ers om aandacht aan het onderwerp te besteden. Zorgen zijn er over het verslechteren van het leefklimaat. Deelnemers aan discussies beseffen dat er naast winnaars bij energietransitie en het nastreven van klimaatdoelen ook verliezers zijn. De FNV kiest voor een meer duurzame economie en zoekt naar een nieuwe balans waarin milieu en werkgelegenheidsbelangen hand in hand gaan. Dit vereist samenwerking met anderen, nationaal en in Europees/internationaal verband. Energiebesparing en inzetten van meer hernieuwbare energie hebben daarbij prioriteit. Er zullen gevolgen zijn (positief en negatief) voor alle sectoren en het raakt belangen van werknemers. Leden zijn ook bereid om zelf een bijdrage te leveren.

Mei 2017 wordt de nieuwe FNV congresresolutie vastgesteld voor de periode 2017-2021 met daarin een opdracht voor de FNV om meer aandacht te besteden aan verduurzaming van de economie en ervoor te zorgen dat er een eerlijke transitie plaatsvindt. (zie verder hoofdstuk III).

Inmiddels is het 2018: De gevolgen van klimaatverandering en de energietransitie worden intussen voelbaar. Niet alleen hebben we te maken met veranderende weersomstandigheden en dito gevolgen overal ter wereld en zelfs in Nederland, maar ook in de economie worden de effecten van beleid merkbaar. De kabinetsbesluiten om te komen tot het uitfaseren van fossiele brandstoffen en het omschakelen naar hernieuwbare energiebronnen raakt de keten van de fossiele energiesector: opslag havens, vervoer, kolenverwerking in de energiecentrales. De sectoren van havens, vervoer en energie komen in actie en ontwikkelen samen een steenkolencampagne voor een transitiefonds. Ook de maritieme sector (oa offshore/wind op zee) krijgt te maken met afbouw van traditionele offshore werkgelegenheid en nieuwe investeringen in wind-op-zee projecten. De aardbevingen in Groningen leiden tot versneld verminderen van het benutten van het Groninger gas met gevolgen voor de gassector. De versnelde afbouw van het gebruik van (Groninger) gas in de gebouwde omgeving en investeringen in energiebesparing en hernieuwbare energie bieden nieuwe kansen voor de bouw- en installatiebranche en delen van de (maak)industrie. De automobielsector en het openbaar vervoer zullen in de hele keten moeten omschakelen naar elektrisch rijden. Met de klimaatafspraken van Parijs en de ambitieuze doelen van het huidige kabinetsakkoord krijgen alle sectoren en gemeenten, alle bedrijven, burgers en werkenden de komende decennia te maken met de omschakeling naar een meer duurzame energievoorziening en maatregelen om de Co2 reductie te beperken. En wordt ook de vraag "wie de rekening zal betalen" een steeds zorgelijker en acuter onderwerp op de maatschappelijk en politieke agenda.

In april 2018 stelt de SER het advies over Werkgelegenheid en Energietransitie vast. Met als belangrijkste boodschap dat een voldoende en op de toekomstige energievoorziening gericht arbeidsmarkt-scholingsbeleid de achilleshiel van de energietransitie wordt. Tekort aan (geschikte) werknemers om al het werk dat de energietransitie zal vragen uit te voeren kan het slagen van de energietransitie in gevaar brengen. Het lukt de FNV, met veel moeite en ondersteund met actie, om ook een SER aanbeveling voor een kolentransitiefonds voor de opvang van de sociale gevolgen van werkgelegenheidsverlies in de keten van de steenkolen centrales in het advies te krijgen met een oproep aan minister Wiebes om dit in overleg met partijen snel te gaan regelen. Het SER advies dient als de belangrijkste bouwsteen om te komen tot een arbeidsmarktplan voor de energietransitie. Dit is voor de FNV naast een eerlijke verdeling van lusten en lasten (wie betaalt de rekening?) een belangrijke inzet en voorwaarde in het kader van de gesprekken over een mogelijk nieuw klimaatakkoord die voorjaar 2018 van start zijn gegaan. Recent heeft het FNV ledenparlement een concept agenda voor de Energietransitie vastgesteld die de komende maanden verder wordt uitgewerkt. Ter verdieping van de FNV visie op met name nieuwe, nog openstaande actuele vraagstukken wordt eind juni 2018 een FNV klimaatwerkbijeenkomst georganiseerd en zal het Ledenparlement na de zomer 2018 een actuele FNV visie op de energie en klimaatbeleid vaststellen. Deze zal de basis vormen van de werkagenda in de komende jaren als uitwerking van de congresresoluties.

III Congresresolutie 2017-2020

In de vastgestelde congresresolutie 2017 is de visie m.b.t. klimaat en energiebeleid ***en de opdracht voor de komende jaren vastgesteld onder m.n. het hoofdstuk Menswaardige maatschappij: "Samen staan we sterk voor een maatschappij waarin duurzaam beheer van de aarde hand in hand gaan met een sociaal rechtvaardige oplossing voor de gevolgen van het mondiale milieubeleid op arbeid".... "Grote veranderingen staan voor de deur door klimaatverandering, robotisering en nieuwe verdienmodellen als de deeleconomie. Daar moeten we bij zijn. We sluiten coalities met organisaties in de strijd voor een circulaire economie en een beter klimaat. We hebben immers niets aan een betere welvaartsverdeling als we niet meer kunnen ademen"... "structureel verlies van werkgelegenheid, bijvoorbeeld ten gevolge van robotisering en de transitie naar een duurzame economie moet worden opgevangen door herverdeling van arbeid en kapitaal..... werkenden die hun baan verliezen of moeten omscholen vanwege economische transitie mogen niet eenzijdig de gevolgen dragen"***

In de tekst voor het Meerjarenbeleidsplan wordt het streven naar een samenleving met een duurzame economie als doel gesteld. Geconstateerd wordt dat "duurzaamheidsdoelen onder druk staan van deregulering en marktdenken. Beperking van de opwarming van de aarde en bescherming van ons natuurlijk leefmilieu zijn van groot belang om ook in de toekomst een leefbare aarde te kunnen behouden. Verduurzaming van de economie is daarmee noodzaak en kan ook veel nieuwe werkgelegenheid opleveren. De FNV zoekt daarbij naar manieren om de transitie naar de groenere economie in goede banen te leiden, zodat werkenden in milieuvriendelijke en klimaatvriendelijke sectoren de omslag naar een duurzamere economie mee kunnen maken en de nieuwe werkgelegenheid ook Echte Banen oplevert."

De FNV "kiest voor een duurzame economie en voor een nieuwe balans waarin milieu en werkgelegenheidsbelangen in beginsel hand in hand gaan. De FNV staat voor rechtvaardigheid en

duurzaamheid waarbij zich de vraag voordoet wie dat gaat betalen. De rol van de FNV is vooral om ervoor te zorgen dat er een eerlijke transitie plaatsvindt naar een duurzame en sociale wereld waar sprake is van respect, een goed inkomen en zekerheid voor iedereen bij nieuwe ‘groene’ werkgelegenheid en dat er sprake is van een rechtvaardige verdeling van de opbrengst van werkend Nederland. Waar FNV leden werken in de oude economie waar de klappen vallen, moet de FNV blijven opkomen voor het belang dat leden hebben bij goed werk en inkomen. “

Het werken aan een vernieuwende agenda voor industrie en diensten wordt expliciet genoemd: “We hebben een nieuwe industriepolitiek nodig die de markt en de investeringsagenda voor industrie en diensten kan sturen naar doelen die passen in de vakbondsagenda en die sterke ‘groene’ elementen heeft (verduurzaming van de Nederlandse energievoorziening)”.

In het hoofdstuk over het investeringsgebied Echte Banen wordt erop gewezen dat arbeidsomstandigheden veranderen als gevolg van het energieakkoord, de klimaatverandering, de robotisering en automatisering en dat nieuwe banen die ontstaan andere arbeidsomstandigheden met zich mee brengen.

Onder het hoofdstuk Versterking Vakbeweging wordt gewezen op de economische en technologische veranderingen die leiden tot de opkomst van nieuwe sectoren en tot het marginaliseren van andere. De opdracht is dat de FNV-positie moet opbouwen in nieuwe, strategische sectoren. Omdat de structuur van deze nieuwe sectoren kan verschillen van de sectoren waar de FNV traditioneel een sterke positie heeft, vraagt dit om innovaties in de manier waarop in de opkomende sectoren de FNV-positie kan opbouwen en een toename van de organisatiegraad kan bereiken.

IV Rol, positie en focus van de FNV als onderdeel van de (internationale) vakbeweging m.b.t. klimaatopwarming en de energietransitie

De FNV is een belangenbehartiger van en voor werkenden. Ze beweegt zich op het terrein van werk en inkomen. Daar ligt de meerwaarde van de FNV en de toegevoegde waarde. De FNV is helder en consequent over de rol en positie die zij tot nu toe wenst in te nemen. De FNV is geen organisatie die klimaatverandering, energiebeleid tot haar corebusiness heeft of deze expertise wil ontwikkelen. De FNV heeft wel algemene opvattingen over bijvoorbeeld het belang van een leefbare aarde, maar is geen expert of belangenbehartiger op het terrein van milieu, klimaat of energie. Echter: milieu, opwarming van de aarde of energietransitie raken aan de belangen van werknemers en sectoren zoals de werkgelegenheid, m.b.t. arbeidsmarkt- en scholingsbeleid of (nieuwe) veiligheid of gezondheidsrisico's. En de omschakeling naar een nieuwe, duurzame economie zal uiteindelijk door bedrijven en door werkenden uitgevoerd moeten worden. Werknemers zijn dus een belangrijke speler en moeten als een serieuze stakeholder worden gezien. Wij hebben ook een eigen verantwoordelijkheid ter bescherming van de aarde in het belang van onszelf en toekomstige generaties. Want er zijn geen banen op een dode planeet. De omschakeling stelt ons voor uitdagingen, soms zijn er schijnbaar strijdige belangen en dilemma's. Onze opvatting hoe we daarmee omgaan is ook helder.

Ons uitgangspunt is dat milieu en werkgelegenheid in balans met elkaar moeten zijn, dat ook wij een schone aarde willen en de noodzaak van verandering naar een schone economie inzien, dat wij accepteren dat er ook verliezers zijn, maar dat wij wel willen dat er sprake is van een eerlijke transitie en dat de sociale gevolgen voor werkenden en hun omgeving netjes worden opgevangen. De trailer die in het kader van de steenkolencampagne i.v.m. de voorgenomen sluiting van de steenkolencentrales is gemaakt laat goed zien hoe wij op dit moment in de discussie staan.

De FNV is van mening dat klimaatopwarming een groot risico vormt voor de leefbaarheid van de aarde en daarmee voor de toekomst van huidige en nieuwe generaties, onze kinderen. Het tegengaan van de klimaatopwarming is daarmee een belangrijke maatschappelijke uitdaging en opdracht. De FNV schaart zich met de internationale en Europese vakbeweging ook achter de overgrote meerderheid van landen en de wetenschap dat de opwarming van de aarde grotendeels wordt veroorzaakt door menselijk handelen m.n. door de Co2-uitstoot. Deze moet daarom drastisch worden teruggebracht tot max 2, bij voorkeur 1,5 graden opwarming. Dit wordt internationaal gezien als de kritische grens. De internationale vakbeweging schaart zich dan ook achter de klimaatafspraken van Parijs, steunt de doelstellingen maar vindt dat dit klimaatakkoord te weinig urgentie en te grote vrijblijvendheid uitstraalt; is voorstander van verplichtende afspraken en bepleit dat de rijke landen als grootste vervuilers tot nu toe ook een groter deel van de (financiële) verantwoordelijkheid nemen (de zgn. individual, but differentiated responsibilities) voor maatregelen om klimaatverandering tegen te gaan en ons aan te passen aan de veranderingen .

Dat vraagt om radicale ingrepen in ons economisch systeem en de wijze van produceren en consumeren. De noodzakelijke Energietransitie raakt iedereen en iedereen is nodig om die verandering te realiseren. De vakbeweging heeft echter ook een unieke boodschap als de belangenbehartiger van werkenden. Deze is verwoord in de campagne leus 'No jobs on a dead planet' en de principes van Just Transition and Decent Work. In Nederland vertalen we dit met Eerlijke Omschakelen en Echte Groene Banen.

De FNV volgt de insteek die de vakbeweging zowel internationaal als Europees kiest. De bijdrage/meerwaarde van de vakbeweging in de discussie rond klimaatverandering en energietransitie is het aandacht vragen voor de factor arbeid en de belangen van werkenden. Deze is immers sterk onderbelicht, wordt door geen andere partij ingebracht en is bij uitstek het expertisegebied van vakbonden. Vakbonden hebben kennis en ervaring met het creëren van draagvlak voor en het op een sociale wijze uitvoeren van veranderingsprocessen in bedrijven en sectoren.

Daarnaast krijgen werknemers dubbel te maken met de gevolgen van klimaatverandering: op hun werkplek en in hun direct woon/leefomgeving. De vakbeweging is primair een belangenorganisatie van en voor werkenden/niet meer werkenden/werkzoekenden. Haar corebusiness ligt op het terrein van werk en inkomen. Haar focus ligt dus op de effecten en belangen in sectoren, ondernemingen en voor werkenden m.b.t. werkgelegenheid, arbeidsmarkt- en onderwijsvraagstukken en veiligheid en gezondheid, zeggenschap. Het gaat om het verduurzamen van alle banen (echte **groene** banen) en ervoor te zorgen dat groene banen ook echte banen worden en dat er een eerlijke verdeling van de lusten en lasten plaatsvindt.

Voor de vakbeweging is de strijd tegen klimaatopwarming en de energietransitie ook verbonden met sociale strijd: de energietransitie moet leiden tot meer sociale gelijkheid en het bestrijden van

armoede. De grootste vervuilers moeten de grootste verantwoordelijkheid dragen, maar het zijn nu de armste en zwakste schouders die de meeste lasten dragen. Energiebeleid is ook nauw verbonden met geopolitieke verhoudingen en politieke belangen van staten en gevestigde belangen van multinationals in bv de fossiele industrie (kolen, olie, gas).

De vakbonden zoeken samenwerking met andere ngo's, natuur en milieuorganisaties en ontwikkelingsorganisaties om zo de beweging voor een eerlijke omschakeling te versterken. Zo hebben een groot aantal ontwikkelings- en milieuorganisaties, vakbonden en een aantal grote bedrijven aan de vooravond van de onderhandelingen over het klimaatakkoord van Parijs in 2015 een statement voor een sociale agenda afgegeven. Op Nederlands niveau werken we samen en stemmen we af in relatie tot het Energieakkoord 2013-2021 en op specifieke (actie)dossiers zoals de sluiting van steenkolencentrales of Eerlijk Omschakelen met m.n. natuur- en milieuorganisaties zoals Milieudefensie, Greenpeace, Natuur en Milieu, Woonbond, Taks Justice. In 2017 is een Manifest Eerlijk Omschakelen vastgesteld en ondertekend door FNV, Milieudefensie, de Woonbond en Taks Justice. In reacties op kabinetsvoorstellen, in hoorzittingen, in statements geeft de FNV specifieke uiting aan haar standpunten in actuele kwesties rond energiebeleid. De onderlinge contacten en samenwerking met andere organisaties hebben begrip voor de noodzakelijke verbinding tussen ecologie en de wereld van de arbeid gebracht, maar betekent niet dat er in de praktijk geen verschillen van inzicht of spanningen zijn.

Naast betrokkenheid bij de discussie willen vakbonden, maar ook andere organisaties (denk aan milieu-, bewoners-, huurders-, ontwikkelings- en andere sociale organisaties, (mede)zeggenschap als het gaat om tempo, de wijze van veranderen, verdeling van de financiële lasten en lasten en controle op randvoorwaarden en naleving van afspraken. Het vraagstuk van energiedemocratie gaat over de vraag waar de zeggenschap en controle ligt voor de keuzes in de soort energieopwekking, opslag en transport en over het voorkomen van energiearmoede. Op het terrein van inkomen en koopkracht gaat het vooral om de inkomenseffecten van klimaatbeleid en energietransitie: anders gezegd wie betaalt de rekening en worden lasten en lasten wel eerlijk verdeeld. Wordt voor iedereen wel even goed gezorgd? Wij weten inmiddels uit onderzoek dat dit niet het geval is.

Klimaat houdt niet op bij de grens, maar heeft per definitie een internationale dimensie. De internationale (jaarlijkse) klimaatonderhandelingen vormen een belangrijke focus voor de lobby vanuit de internationale vakbeweging (onder de slogan "There are no jobs on a dead planet) en hebben geleid tot de ontwikkeling van visie en standpunten en het concept van Just Transition and Decent Work.

Inmiddels hebben we het in 2015 afgesloten klimaatakkoord van Parijs. De FNV steunt als lid van de internationale vakbondsgemeenschap en net als 99% van alle landen ter wereld, de Parijse doelstellingen om de opwarming van de aarde onder de 2 graden, bij voorkeur 1,5 graad te houden en is er zich van bewust dat dit een radicale ommekeer (transformatie) vraagt in onze productie- en consumptiepatronen en dus onze economie.

De belangrijkste inzet en focus voor de vakbonden wereldwijd en de aangesloten beroepsorganisaties is om de principes van Just Transition en Decent Work, inmiddels vastgelegd in de preambule van het Parijse klimaatakkoord en intussen uitgewerkt in ILO-guide Lines verankerd te krijgen in de nationale energie- en klimaatplannen en sectorgerichte transitieplannen. De preambule van het Parijse klimaatakkoord luidt " *Taking into account the imperatives of a just transition of the*

workforce and the creation of decent work and quality jobs in accordance with nationally defined development priorities....”

De laatste ITUC-nieuwsbrief voorjaar 2017 bevat de meest actuele en complete tekst over wat de ILO hieronder verstaat en werkt dit ook verder uit. Just Transition betreft zowel overheden, werkgevers als werknemers. *“Op nationaal en regionaal niveau betekent Just Transition een economie breed proces dat zorgt voor plannen, beleid en investeringen die leiden tot een toekomst waar alle banen fatsoenlijke en groene banen zijn, emissies tot 0 zijn teruggebracht, armoede is uitgebannen en gemeenschappen levendig en bestendig zijn. Just Transition maatregelen ontwikkeld door sociale dialoog tussen overheden, werkenden en werkgevers zorgen voor vertrouwen en succesvolle transitie. Voor ondernemingen betekent Just Transition een ondernemingsbreed en ketengericht proces van planvorming en implementatie van het bedrijf om te komen tot emissiereductie en het bevorderen van grondstofefficiency, gebaseerd op sociale dialoog tussen werknemers en werkgevers en op een zodanige wijze dat het werkgelegenheid behoudt en verbetert, leidt tot positieve effecten voor werkenden en de omgeving van het bedrijf en bedrijven in staat stelt om de commerciële kansen van een co2 arme transitie te maximaliseren.”*

Ook op Europees niveau wordt Just Transition door ETUC en de aangesloten beroepsorganisaties bij voortdurende uitgedragen bij de lobby rond belangrijke Europese beleidsvoorstellen zoals de voorstellen voor de Energie Unie bijv. in statements van Vervoersbonden, IndustriAll en EPSU. Nieuw is de aandacht voor energiearmoede.

De FNV heeft het concept van ‘Just Transition and Decent Work’ vertaald in de campagneleus: Er zijn geen banen op een dode planeet. Voor Eerlijk Omschakelen en Echte Groene Banen”

De FNV neemt deel aan belangrijke uitwisselingsbijeenkomsten van de ITUC die meestal plaatsvinden op en rond de (jaarlijkse en 5-jaarlijkse) internationale klimaatonderhandelingsrondes. De FNV is geen lid van de onderhandelingsdelegatie vanuit de ITUC.

Er zijn ook netwerken van vakbonden actief, zoals de 1-million-climate jobs campagne en de TUED (Trade Unions for Energy Democracy). De FNV sympathiseert met deze beweging, volgt als belangstellende de ontwikkelingen, maar is nog geen formeel lid van beide netwerken.

Vanuit de Europese Commissie wordt het klimaatbeleid van de diverse lidstaten gecoördineerd ingebracht op het internationale niveau. De Europese vakbeweging volgt de belangrijkste beleidsdossiers rond klimaat en energie. Standpunten worden voorbereid in de diverse beroepsfederaties en/of in de werkgroep sustainability en vastgesteld in het ETUC bestuur. De FNV is zowel in de werkgroep, de beroepsfederaties als in het bestuur vertegenwoordigd. Beroepsfederaties IndustriAll, EPSU en Eulectric hebben recent hun standpunt over de Energie Unie (een belangrijk pakket aan maatregelen) gepresenteerd. Door de ETUC wordt ook projectmatig gewerkt aan onderwerpen m.b.t. verduurzaming. Bijvoorbeeld over duurzame mobiliteit, vergroening van de werkplek, de omschakeling in mijnbouwregio's, een handleiding hoe vakbonden hun lobby voor Just Transition in de nationale klimaatplannen kunnen versterken.

Lidstaten moeten binnenkort hun landenplan indienen als onderdeel van de uitvoering van het klimaatakkoord, maar nog maar weinig landen maken ook echt werk van een Eerlijke Omschakeling en behandelen de vakbonden als serieuze gesprekspartner. Via de ETUC proberen we de druk en

lobby in de diverse landen op te bouwen. Het is van groot belang dat vakbonden positie krijgen op nationaal niveau om mee te praten over klimaat en energiebeleid. De energietransitie vraagt immers ook om grote inspanningen van bedrijven, sectoren, werkenden en burgers. De FNV wenst in dat verband dat in het Nederlandse Nationale Plan (de zgn. INEK) aandacht komt voor een robuuste sociale agenda met aandacht voor Just Transition and Decent Work. Dit principe is inmiddels ook in het SER advies Energietransitie en Werkgelegenheid opgenomen. Voor de FNV is overnamen van dit SER advies in het nationale klimaatplan van Nederland een belangrijke voorwaarde.

V Energie en klimaatakkoord 2013-2020

In het mede door de FNV ondertekende Energieakkoord uit 2013 worden de doelstellingen en voorwaarden voor een Energietransitie ook op het terrein van Arbeid en Scholing tot 2020 geduid. Centrale doelen zijn 1,5% energiebesparing per jaar, 100 Petajoule energiebesparing per 2020, 14 procent hernieuwbare energie in 2020 met stijging naar 23% in 2023 en tenminste 15.000 voltijdsbanen extra. Het akkoord kent ook een voor ons belangrijk doorsnijdend hoofdstuk over arbeidsmarktarrangementen rond werkgelegenheid en scholing. Met daarin een extra scholingsinzet in m.n. de bouw en installatiesector (investeren in energiebesparing in de gebouwde omgeving als weg uit de toenmalige economische crisis), aandacht voor om/bij/herscholing o.a. via de Human Capital agenda van de topsector Energie en het programma Build-up-skills, commitment aan de afspraken uit het Sociaal Akkoord 2013 rondom gewoon goed werk en internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen en aandacht voor een redelijke lastenontwikkeling waarbij lagere inkomensgroepen van burgers en bedrijven zoveel mogelijk worden ontzien. Partijen zeggen zich te zullen inzetten voor passende faciliteiten zodat mensen die door de energietransitie hun baan zullen verliezen nieuwe kansen op werk krijgen. In het akkoord wordt ook besloten tot het sluiten van een 5-tal oudere kolencentrales. Voor de opvang van sociale gevolgen daarvan hebben sociale partners sociaal plan afspraken gemaakt. Alle partijen van het Energieakkoord hebben zich in principe met hun ondertekening gecommitteerd aan deze doelstellingen. Maar in de uitvoering schort en schuurt het wel. Controle op naleving ontbreekt en hier wordt ook door vakbonden tot heden niet actief op ingezet. Eind 2016 wordt in opdracht van de SER-borgingscommissie door de taakgroep arbeid en scholing onder voorzitterschap van de FNV een EIB-onderzoek naar Effecten van het Energieakkoord op de inzet en kwaliteit van arbeid uitgevoerd. In opdracht van de topsector Energie wordt door Technopolis onderzoek gedaan naar de kwalitatieve impact van het Energieakkoord op werkgelegenheid. Daarin wordt geprobeerd om ontwikkelingen en knelpunten te duiden voor huidige en gewenste competenties en profielen die de energietransitie vraagt. Dat is overigens nog niet zo helder in beeld te brengen, maar sluit wel aan bij de 'skills voor de toekomst' zoals samenwerken met meerdere disciplines en digitale vaardigheden.

VI FNV-visie en standpunten m.b.t. Energiebeleid vastgelegd in SER-adviezen

In de jaren 2005-2015 bieden vooral de SER-adviestrajecten de FNV de mogelijkheid om naast het gedachtegoed vanuit de internationale/Europese vakbeweging haar visie en standpunten m.b.t. verduurzaming van onze energiehuishouding op nationaal niveau verder te ontwikkelen en te laten vastleggen. De inzet van de FNV is in al die jaren vooral gericht op het onder de aandacht brengen van arbeidsmarkt/scholing en werkgelegenheidsaspecten, sociale gevolgen en de betaalbaarheid.

Enkele belangrijke basisprincipes voor de FNV vastgelegd in SER adviezen zijn:

- Triple P-benadering: balans tussen People, Planet en Profit (Brundlandt-rapport)
- M.b.t. de samenstelling van de energiemix heeft de FNV haar voorkeur uitgesproken voor volgorde: energiebesparing en energie-efficiency, inzet van hernieuwbare energie (wind, zon, warmte en nieuwe innovatieve technologie) en als (tijdelijk en noodzakelijk) sluitstuk schoon fossiel (schoon gas, CCS-technologie e.d.). De FNV heeft zich wel uitgesproken over de inzet van kernenergie als een vorm van schoon fossiel: De FNV is niet principieel tegen inzet van kernenergie, ziet nut en noodzaak in het kader van bijv. medische onderzoek ook in, maar stelt strenge voorwaarden i.v.m. veiligheid en opslag. Omdat aan de voorwaarden van inherente veiligheid en duurzame opslag nog steeds niet is voldaan, is de FNV tegen uitbreiding van kernenergie in de Nederlandse energiemix. In een scenariostudie Green4Sure uit 2007 is ook vastgesteld dat zonder inzet van extra kernenergie de klimaatdoelstellingen haalbaar zijn.
- M.b.t. de inzet van biomassa steunt de FNV de gedachte van cascadering waarbij landbouw eerst en vooral de voedselproductie dient en de voorwaarde dat biomassa moet voldoen aan strenge duurzaamheidscriteria.
- De FNV ondersteunt het streven naar het sluiten van kringlopen, het hergebruik van grondstoffen en het bevorderen van een circulaire economie.

In 2006 heeft de SER in het advies “Naar een kansrijk en duurzaam energiebeleid” voor de eerste keer het belang en het maatschappelijk besef geduid dat voor een toekomstig energiebeleid een structurele verandering naar een duurzame energiehuishouding noodzakelijk is en waarin de behoefte aan een lange termijn transitiebeleid duidelijk doorklinkt. Voor het begrip duurzaam hanteert de SER de benadering van de triple P (People, Planet, Profit) oftewel de sociale, ecologische en economische dimensies van het menselijk handelen. De SER formuleert een energiehuishouding als duurzaam als de gebruikte energiebronnen nu en in de toekomst in voldoende mate beschikbaar zijn, de effecten van energiegebruik zo min mogelijk schade aanbrengen aan mens en natuur, de levering betrouwbaar en veilig is, en afnemers (huishoudens en bedrijven) tegen een redelijke prijs toegang tot energie hebben. De SER stelt dat voor de korte en middellange termijn energiebesparing het allerbelangrijkste middel is om het energietransitiepad te verkorten. Daarnaast zijn de inzet van minder belastende vormen van energie en hernieuwbare energiebronnen noodzakelijk, maar onderkent de SER ook dat nog lange tijd investering in conventionele, fossiele energiebronnen nodig zal zijn en dat daarom het ontwikkelen van “schoon fossiel” belangrijk blijft. Het betreft dan vooral verplichte CO2 opvang en opslag bij de bouw van nieuwe kolen-elektriciteitscentrales. Voor het realiseren van een duurzame energiehuishouding is betrokkenheid en Inbreng van alle partijen waaronder sociale partners nodig. De SER constateert dat niet op voorhand is te zeggen welke innovaties en technologieën uiteindelijk tot een duurzame energievoorziening zullen leiden. De transitie naar een duurzamer energievoorziening is immers een proces dat jaren zal duren, er is nog veel nieuwe kennis en innovatie nodig. Dat zal nieuwe innovaties brengen die we nu nog niet kennen. Maar we moeten wel ‘met de beste kennis van het moment’ stappen zetten en tegelijk flexibiliteit inbouwen voor nieuwe technologieën in de toekomst.

Verder stelt de SER dat voor draagvlak voor de energietransitie voldoende aandacht nodig is voor sociale en werkgelegenheidsaspecten, waaronder opleiding en training van medewerkers in sectoren en bedrijven. Betrokkenheid van werknemers vraagt om sociale dialoog, informatie of consultatie. Een van de aanbevelingen betreft het stimuleren van een positieve houding t.o.v. innovatie binnen arbeidsorganisaties door bevordering van sociale innovatie.

Ook werkgelegenheidseffecten zijn op voorhand niet te voorspellen. “Onder de juiste voorwaarden en met gerichte inspanningen is het mogelijk de werkgelegenheid in energie-intensieve sectoren te behouden of zelfs uit te breiden”. Nieuw te ontwikkelen sectoren zullen nieuwe werkgelegenheid brengen. De SER beveelt dan ook aan om belangrijke verschuivingen in werkgelegenheid beter te analyseren op hun sociale effecten en beter in kaart te brengen in termen van werkgelegenheidswinst en verlies. Gewezen wordt op het belang van proactief beleid om te anticiperen op veranderingen met flankerende maatregelen door opvang sociale gevolgen bij herstructurering, om/bij/herscholing en inspelen op nieuwe beroepseisen en vaardigheden van toekomstige vraag. Als concreet voorbeeld uit die tijdsperiode wordt het sociaal plan van de energiesector genoemd.

In daaropvolgende adviezen werkt de SER deze visie verder uit en gaat ze in op specifieke thema's.

Een actuele en heftige maatschappelijke vraag destijds is of in het proces van verduurzaming van de energievoorziening ook een rol is weggelegd voor meer kernenergie. De SER verkent de standpunten van verschillende partijen en brengt na een intensief en hard onderhandelingstraject in 2008 het SER-advies over kernenergie uit waarin de verschillende opvattingen van partijen worden verwoord. De FNV heeft daarin het standpunt betrokken dat zij geen voorstander is van (uitbreiding van) kernenergie voor energievoorziening zolang er geen garantie is op inherente veiligheid en de opslag van kernafval niet is geregeld. Dit standpunt staat nog steeds.

In het SER-advies Meer Chemie tussen groei en groen, over de biobased economie (2010) verkent de SER de kansen en aandachtspunten voor een biobased economy om te komen tot een meer efficiënte en duurzame omgang met grondstoffen. De omgang met biomassa en het stellen van duurzame criteria komt uitvoerig aan de orde. Het concept van de ‘cascadering’ wordt geïntroduceerd om te komen tot een optimale waarde creatie. Reststromen van voedsel moeten dan zo hoog mogelijk in de waardeketen benut blijven worden. Dat betekent ook een zeer kritische houding met betrekking tot het benutten van grondstoffen die in principe dienen voor de voedselvoorziening zoals palmolie, voor brandstofgebruik. De ontwikkeling van een biobased economy levert ook nieuwe banen op. Om de kwaliteit te bewaken adviseert de SER sectorale afspraken tussen sociale partners. Partijen m.n. in de chemie, (agro)industrie, papier, logistiek en energie worden opgeroepen om in dialoog met elkaar de biobased economy verder te ontwikkelen met in achtneming van de werkgelegenheids- en arbeidsmarktontwikkeling, het bevorderen van samenwerking in de keten en vraagstukken van arbeid en scholing, het betrekken van werknemers en begeleiding bij herstructurering. De SER organiseert in 2011 samen met werkgevers en werknemersorganisaties daarop een werkconferentie met werkgevers- en vakbonden uit relevante sectoren. De werkconferentie eindigt met aanbevelingen waaronder de zorg voor scholing en opleiding, aandacht voor jongeren en techniekonderwijs, het betrekken van werknemers bij veranderingen, aandacht voor vakmanschap, perspectief en een fatsoenlijk loon, dat voldoet aan de ILO-normen en uitgangspunten van Decent Work. September 2011 wordt ook een Manifest biobased

economy getekend door een groot aantal bedrijven en maatschappelijk middenveld waarin ze o.a. verklaren de conclusies en adviezen van de SER als leidraad bij de uitwerking van een biobased economy te nemen en mensenrechten te zullen respecteren.

In 2010 brengt de SER het vervolgadvis Meer werken aan duurzame groei uit met daarin vooral aandacht voor een structurele innovatieaanpak voor duurzaamheid. Daarin wordt opnieuw het voorbereiden van werknemers op de kennis en vaardigheden die een duurzame economie vraagt onder de aandacht gebracht. Ook het belang van een efficiënter grondstofgebruik en hergebruik wordt benadrukt. De SER merkt op dat i.t.t. het Europese beleid het Nederlandse beleid m.b.t. duurzaamheid amper aandacht besteed aan de sociale dimensie met sociale thema's zoals werkgelegenheid, arbeidsomstandigheden, de werknemer als stakeholder en sociale innovatie. De SER waarschuwt ook dat voor het verkrijgen van draagvlak voor transitiebeleid voldoende aandacht moet worden besteed aan werkgelegenheidsaspecten, scholing en training van werknemers en betrokkenheid. Een structurele inbedding van sociale aspecten ontbreekt nog en transitiebeleid speelt nog teveel in op technische aspecten van innovatiebeleid. M.b.t. arbeidsvoorwaardelijke aspecten wijst de SER op de nog beperkte inzet op 'groene' arbeidsvoorwaarden (reis/vervoer, thuis- en telewerken). Het advies wijst ook op het project Duurzaam Werken van de FNV als voorbeeld om werknemers tools in handen te geven om een grotere eigen inbreng te leveren en op het voortzetten van het Nederlands Centrum voor Sociale Innovatie (NCSI).

In 2016 komt het SER-advies Werken aan een circulaire economie; geen tijd te verliezen uit. Een thema dat ook FNV leden nauw aan het hart ligt zoals blijkt uit de grote belangstelling voor een door de FNV klimaatwerkgroep georganiseerde thema bijeenkomst over dit onderwerp. Een van de centrale vragen die het kabinet stelt is of de arbeidsmarkt nu is toegesneden op een circulaire economie. Er liggen kansen voor nieuwe werkgelegenheid op alle niveaus, maar de SER constateert ook dat er nog maar weinig en gebrekkige arbeidsmarktinformatie bestaat, stelt vragen naar mogelijkheden om arbeidsintensieve activiteiten goedkoper te maken en stelt ook dat onderzoek naar kwalitatieve aspecten van een circulaire arbeidsmarkt wenselijk is (kortgezegd de vraag hoe ervoor te zorgen dat nieuwe banen in de circulaire economie ook echte banen zijn). Immers een economie is voor de SER pas echt circulair als deze bijdraagt aan welvaart in de brede zin (de triple P). Dit betekent dat werknemers met respect worden behandeld, werk zinvol is, arbeidsvoorwaarden en omstandigheden op orde. Sociale partners moeten het thema in hun overlegkanalen bespreken en handelingsperspectieven ontwikkelen. Ook het onderwijs dient zich beter in te stellen op een circulaire economie. Een circulaire economie kan bijdragen aan herwaardering en versterking van vakmanschap. Tenslotte wordt ook aandacht gevraagd voor de bedrijfscultuur in een circulaire economie en het belang om werknemers te betrekken (sociale innovatie). Als vervolg op het SER-advies nodigt het kabinet eind 2016 sociale partners uit om de 1^e fase van een Grondstoffenakkoord te ondertekenen waarmee de ontwikkeling van een 5-tal transitiepaden (gebouwde omgeving, maakindustrie, kunststoffen, consumentengoederen en voedsel) van start gaat. De FNV onderhandelt uit dat voor elk transitiepad een sociale agenda moet worden uitgewerkt en tekent daarom voor de 1^e verkennende fase van dit grondstoffenakkoord. Er wordt een checklist aangeleverd over sociale aspecten; er vinden – onder druk- gesprekken plaats met de voorzitters en/of schrijvers van de teksten en er wordt een digitale nieuwsbrief gemaakt met interviews om werknemers een stem te geven wat werken in een circulair bedrijf voor hen betekent. Begin 2018 zijn de eerste resultaten gepresenteerd, maar valt de opbrengst van de sociale agenda's tegen. De

FNV zal daarom in de vervolgfase haar medewerking op sectorniveau of op specifieke projecten en acties alleen daar verlenen waar meerwaarde op de sociale agenda concreet gestalte krijgt.

Een laatste belangrijk actueel advies is het SER-advies over Werkgelegenheid en Energietransitie (april 2018). Dit traject vormt een belangrijke opmaat voor het nader definiëren van de FNV sociale en arbeidsmarktagenda voor de Energietransitie als uitwerking van de vakbondscampagne voor Just Transition en Decent Work. In het Nederlands vertaalt: Eerlijk Omschakelen en Echte groene Banen. De FNV-klankbordgroep die rondom het SER-advies actief is geweest heeft een lijst met voor FNV belangrijke aandachtspunten opgesteld, mede ter toetsing van het aankomende SER-advies. Daarin veel aandacht voor onderwijs/scholing, in kaart brengen van arbeidsmarktgevolgen, perspectief op nieuw gelijkwaardig werk, kwaliteit van arbeid op orde, vakmanschap in relatie tot energietransitie, eerlijke werkgelegenheid en de rol voor overheid en sociale partners. Ook de instelling van een transitiefonds (m.n. voor de opvang sociale gevolgen voorgenomen sluiting kolencentrales) is voor de FNV een belangrijke inzet in dit advies. Het advies vormt de bouwsteen voor een te ontwikkelen arbeidsmarktplan in het kader van de gesprekken die leiden tot een mogelijk nieuw klimaatakkoord. De SER stelt in dit advies: ‘voor de slaagkans en het maatschappelijk draagvlak van de energietransitie en het klimaatbeleid is het cruciaal de economische en werkgelegenheidskansen van dit proces te verzilveren, mogelijke knelpunten aan de vraagzijde tijdig te ondervangen en de sociale risico’s op een passende wijze op te vangen. Dat vraagt om een integrale aanpak. De SER stelt ook dat er een bijzondere rol voor het Rijk is als (mede)verantwoordelijke voor de totstandkoming en facilitering van aanvullende afspraken die zich richten op het adequaat omgaan met de sociale en werkgelegenheidsgevolgen van de energietransitie zeker als deze het rechtstreekse gevolg zijn van overheidsbeleid.’ De SER vraagt tenslotte ook aandacht voor vraagstukken die te maken hebben met een eerlijke verdeling van lusten en lasten bij de besprekingen i.v.m. een nieuw Nederlandse Klimaatakkoord. De SER geeft 7 handvatten voor een integraal arbeidsmarktbeleid in het klimaatakkoord waarmee een Just Transition en een inclusieve arbeidsmarkt kunnen worden gerealiseerd: integrale human capital agenda’s, vertaling in regionaal-economische agenda’s, aandacht voor onderwijs, scholing en leercultuur, inclusiviteit, aandacht voor arbeidsomstandigheden, sociaal overleg en arbeidsvoorwaarden, beter zicht op arbeidsmarktontwikkelingen, en opvangen van werkgelegenheidsverlies.

VII Uitdagingen voor de nabije toekomst

We staan aan de vooravond van onderhandelingen over een nieuw Nederlands klimaatakkoord en concretisering van de afspraken uit het Parijse klimaatakkoord. De energietransitie zal zeker de komende decennia nog voor veel verandering zorgen. Maar nu al is de energietransitie concreet zichtbaar en voelbaar voor een aantal sectoren en worden de eerste knelpunten die om een oplossing vragen duidelijk. In de bouw en installatie is energiezuinig bouwen aan de orde van de dag en zet FNV bouw het belang om werknemers te betrekken bij de ontwikkelingen (sociale innovatie) op de innovatie agenda. Investerings in het energiezuinig maken van de gebouwde omgeving bieden nieuwe werkgelegenheidsperspectieven mits tijdig scholing in nieuwe vaardigheden plaatsvindt. Nieuwe werkgelegenheid in hernieuwbare sectoren leidt nog niet vanzelfsprekend ook tot banen van goede kwaliteit. Het kabinetsbesluit om voor 2030 de resterende steenkolencentrales in Nederland te sluiten (dan wel om te schakelen op duurzame brandstoffen) leidt in de keten van de

kolenoverslag tot verbranding van kolen in de energiecentrales tot een verlies van mogelijk 2700 arbeidsplaatsen. De sectoren van de havens, vervoer en energie werken samen in de steenkolencampagne om te komen tot een sociaal verantwoorde opvang van de gevolgen voor werknemers (kolenfonds). De olie- en gassector is de volgende die met werkgelegenheidsverliezen te maken krijgt door het uitfaseren van fossiele brandstoffen, versneld door de afbouw van het Groninger aardgas. De omschakeling naar elektrisch vervoer vraagt aanpassing in de keten van de auto-industrie en brandstofvoorziening (tankstations, laadpalen). De industriële sectoren zullen moeten verduurzamen. Daarvoor is nog veel innovatie nodig. Wijken en de daar wonende burgers zullen moet omschakelen naar andere, duurzame energiebronnen De decentralisering van de energievoorziening legt meer regie bij gemeenten en de individuele burger over de eigen energievoorziening. Dat betekent ook dat de energiesector voor grote veranderingen staat. In de hernieuwbare energiesectoren van de toekomst zal de FNV nog positie moeten opbouwen. Voor de FNV is er is nog veel werk aan de winkel, kansen te verzilveren en leden te winnen! Nieuwe vraagstukken zullen de komende decennia regelmatig vragen om nieuwe FNV antwoorden. Dat vraagt om een meerjarige inzet en permanente bijstelling van FNV beleid en uitvoeringspraktijk.